

550 godina hrvatskih ustanova svetog Jeronima u Rimu

Jure BOGDAN*

Sažetak

Hrvatske svetojeronimske ustanove u Rimu djeluju neprekidno od 1453. do danas. Uz crkvu sv. Jeronima nastao je gostinjac za hodočasnike, bolnica, groblje, Kaptol i Zavod. Od samog početka za ustanove su se brinuli članovi hrvatske bratovštine i hrvatski svećenici, poglavito članovi kaptola što ga je ustanovio Siksto V. Ovaj papa je podigao današnju crkvu, a rektor Juraj Magjerec izgradio je sadašnju zgradu Zavoda. U Zavodu sv. Jeronima boravilo je dosad (uključivši i sadašnje) ravno 350 studenata iz svih hrvatskih biskupija. Već punu godinu dana u tijeku su restauratorski radovi na crkvi sv. Jeronima. Predviđa se da će trajati još barem godinu dana.

Prije dvije godine navršilo se stotinu godina kako je papa Leon XIII. apostolskim pismom *Slavorum gentem* 1. kolovoza 1901. ustanovio današnji Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu. Taj zavod ima korijene duboko u prošlosti. Još davne 1453. godine papa Nikola V. apostolskim pismom *Piis fidelium votis* dodjeljuje udruzi pobožnih Hrvata ruševnu crkvicu svete Marine, djevice i mučenice — na lijevoj obali Tibera, pokraj mauzoleja rimskog cara Augusta. Uz crkvu, u kojoj se kasnije latinale i glagoljalo, na okolnom zemljištu dobili su dopuštenje i za gradnju gostinjca i bolnice za svoje hodočasnike. Od davnine je postojala u Rimu i malena hrvatska skupina vjernika koja je željela imati svoje središte okupljanja kao što su to imali i neki drugi europski narodi.

Rim je najpoznatije i najvažnije kršćansko središte zapadnoga kršćanstva koje redovito posjećuju velike skupine hodočasnika. Hodočašća u Rim osobito su oživjela od uspostave »svetih godina«. Prvo obilježavanje svete godine zbilo se 1300. godine¹, a otad je i broj hrvatskih hodočasnika bivao sve veći, što je zapazio i veliki Dante Alighieri i opjevao u svojoj *Božanstvenoj komediji*. Dante uspoređuje zanos svetog Bernarda u devetom nebu sa zanosom hrvatskog hodočasnika: »Ko čovjek

* Mons. dr. sc. Jure Bogdan, rektor Papinskog hrvatskog zavoda sv. Jeronima, Rim.

1 Manlio Simonetti, Giacomo Martina S. J. et al., *Enciclopedia dei Papi*, Istituto della Enciclopedia Italiana, Roma 2000., str. 481.; *Enciclopedia Cattolica*, Città del Vaticano, (1948.–1954.), vol. VI., str. 678–686.

možda iz Hrvatske stati, / što zna, kad vidi našu Veroniku, / pa je se s glada ne zna nagledati, // veleć u sebi dokle motri sliku: / 'Isuse Kriste, Bože istiniti, / to li si ti u svome pravom liku?'² Pisani dokumenti pohranjeni u Vatikanskom arhivu i Apostolskoj knjižnici svjedoče o vrlo ranoj nazočnosti Hrvata u Rimu. Jedan je od dokaza i nađeni novčić iz one prve srednjovjekovne hrvatske države u blizini groba svetog Petra, odnosno ispod sadašnjeg glavnog oltara u bazilici sv. Petra u Vatikanu.³ Početkom 15. stoljeća naši ljudi su se udružili u pobožnu zajednicu *Canfallonorum Slavorum Burghi S. Petri*. Sastajali se u ulici Borgo Vecchio u neposrednoj blizini Vatikana. Članovi bratovštine bili su Hrvati iz Slavonije, Dalmacije, Bosne, Hercegovine, Istre, koje su nazivali Slavenima (Slavi, Sclavoni, Schiavoni), Ilirima, Dalmatincima, Hrvatima, Bosancima, Hercegovcima, Istranima...

Pošto su dobili crkvicu sv. Marine, članovi bratovštine temeljito su je obnovili i uz nju sagradili gostinjac i bolnicu, koji su bili nužni jer se neprestano povećavao broj hodočasnika i izbjeglica iz krajeva koje su zauzimali Turci. Među njima bila je i posljednja bosanska kraljica hrvatske krvi Katarina Kotromanić Kosača († 1478.). Ona je ostatak života provela u Rimu uz potporu Apostolske riznice. Pokopana je u franjevačkoj crkvi Ara Coeli na Kapitoliju, gdje se i danas nalazi nadgrobna ploča s njezinim reljefnim likom.⁴ Njezina pratilja dvorska gospođa Pavka Mirković pokopana je u hrvatskoj crkvi sv. Jeronima, o čemu također svjedoči nadgrobna ploča s natpisom. Kraljica je prije svoje smrti ostavila znatne darove ustanovi i crkvi sv. Jeronima u koju je redovno dolazila na misu i ostale pobožnosti.

Uređenu crkvicu sv. Marine, gdje se je održavala redovita služba Božja, posvetili su Hrvati sv. Jeronimu, »najvećem Naučitelju u izlaganju Svetog pisma«. Sveti Jeronim Dalmatinac rodom je iz Stridona u rimskoj pokrajini Dalmaciji. Živio je prije 16 stoljeća, prema dostupnim podacima između 340. i 420. godine. Ta osoba iznimna u svjetskim razmjerima obilježena je žudnjom za novim spoznajama, poznavanjem Svetog pisma, borbenošću za očuvanjem cjelovitog poklada vjere s jedne strane, te vrlo strogim asketskim životom u pokori, postovima i raznovrsnom trapljenju. Boravio je više od trideset godina u špilji u Betlehemu, pokraj špilje Isusova rođenja. U tome razdoblju preveo je Sveto pismo s različitih istočnjačkih jezika na ondašnji pučki govorni jezik — latinski jezik. Prijevod je poznat pod imenom Vulgata. Gotovo na svim slikama, mozaicima i kipovima sv. Jeronim je predstavljen kako u špilji bijući se kamenom u prsa, radi na prijevodu Svetog pisma.

2 Dante Alighieri, *Raj*, preveli Mihovil Kombol i Olinko Delorko, Matica Hrvatska, Zagreb 1960., str. 189.

3 Mons. Dr. Juraj Magjerec, *Hrvatski Zavod sv. Jeronima u Rimu* (Collegium S. Hieronymi Illyricorum in Urbe), Rim 1953., str. 13.

4 Na reljefu sadašnje nadgrobne ploče prikazana je kraljica u svome kraljevskome ruhu. Tu su i dva grba. Jedan grb je njezin vladarski grb, a drugi je grb njena roda Kosača. Izvorni natpis bio je pisan bosančicom, tj. hrvatskom ćirilicom. Današnji natpis je na latinskome i u izvorniku glasi: KATARINI KRALJICI BOSANSKOJ — STIPANA HERCEGA SVETOG SABE I PORODA JELENE KĆERI CARA STIPANA ROĐENOJ — TOMAŠA KRALJA BOSANSKOG ŽENI — KOJA ŽIVI GODIN 50 I 4 — PRIMINU U RIMU NA LITO GOSPODINA 1478 — NA DNI 25 OKTOBRA — SPOMINJAK PISMOM POSTAVLJEN.

Uz njega je nezaobilazno i vjerni mu suputnik veliki lav. Pokopan je u Betlehemu pokraj špilje Isusovog rođenja. Kad je islamski svijet počeo dominirati prostorima Svete Zemlje — Isusove domovine, kršćani su Jeronimove relikvije prenijeli u Rim i pohranili ih u bazilici Svete Marije Velike na Esquvilinu (Santa Maria Maggiore). Tu počiva i danas.⁵

Pobožna hrvatska udruga u Rimu nazivala se tijekom povijesti različitim imenima — poput društva, bratovštine i bratstva, a od 1544. naziva se zbor (kongregacija).

Drugi iznimno važan događaj za crkvu sv. Jeronima zbio se 8. veljače 1566. godine kad je papa sv. Pio V. crkvu uzdigao na kardinalski naslov. Naime, kad je netko uvršten u kardinalski zbor Rimske crkve, on u Rimu dobiva i svoju crkvu. Tako hrvatska crkva sv. Jeronima u Rimu ima neprekidno kardinalski naslov od 1566. godine do danas. Godine 1570. treći kardinal naslovnik postao je Felice Peretti iz Montalta, svećenik, franjevac konventualac, biskup, i napokon kardinal.⁶ On je bio naslovnik crkve do 1585. godine kad je u konklavama 24. travnja iste godine izabran za papu. Uzeo je ime Siksto V. Podrijetlom je najvjerojatnije iz Kruščice u Boki Kotorskoj.⁷ Njegovi stariji su iz nemirnih područja prešli u ona mirnija na Apeninskome poluotoku. Neki povjesničari misle da je podrijetlo Siksta V. u okolici Zadra. Premda je kao papa kratko upravljao Crkvom (1585.–1590.), u povijesti Crkve ostao je zabilježen kao vrlo energičan karakter i zahtjevan poglavar. Uveo je mnoge i velike reforme u Crkvi. Primjerice posjet biskupa »Ad limina« — što je u crkvi redovita praksa do danas. Reorganizirao je rimsku kuriju, kardinalski zbor odredio na 70 članova, crkvene poslove i upravu povjerio posebnim kongregacijama. Utemeljio je Vatikansku tiskaru te je i sam osobno radio na ponovnom izdanju Vulgate svetog Jeronima. Za njegovog pontifikata grad Rim je dobio posve drugi izgled. Dovršio je kupolu sv. Petra, postavio obelisk na trgu sv. Petra, obnovio mnoge rimske palače, crkve, ulice... Dao je izgraditi jednu jedinu crkvu od temelja do krova. To je današnja Hrvatska crkva svetog Jeronima u Rimu završena 1589. godine. Za Sikstova života počelo je oslikavanje crkve freskama.⁸

Kako bi osigurao budućnost crkvi, ustanovio je Ilirski kaptol za svećenike koji dolaze iz ilirskih krajeva. A kad je nastao problem što je to »ilirski«, što se pod tim pojmom razumijeva u okviru svetojeronimskih ustanova — jer bilo je onih koji su mimo dotadašnje prakse polagali pravo na sveti Jeronim — vrhovno crkveno su-

5 Siksto V. je namjeravao prenijeti relikvije sv. Jeronima iz bazilike Svete Marije Velike u novopodignutu crkvu sv. Jeronima, ali ga je u tome omela prerana smrt. Vidi: Ratko Perić, *L'amore di Sisto Quinto verso San Girolamo*, u: Ratko Perić (a cura di), *Chiesa Sistina II*, Pontificio Collegio di San Girolamo 1989., str. 27.

6 Felice Peretti se rodio 13. prosinca 1521. u mjestu Grottamare u talijanskoj pokrajini Marche. Umro je u Rimu 27. kolovoza 1590.

7 O podrijetlu Siksta V. vodile su žestoke rasprave. Vidi: Ratko Perić, *L'amore di Sisto Quinto verso San Girolamo*, u: Ratko Perić (a cura di), *Chiesa Sistina II*, Pontificio Collegio di San Girolamo 1989., str. 15–33.

8 Drži se da je u razdoblju od 1588.–1590. godine oslikan u cijelosti prezbiterij crkve, kupola i dijelovi transepta, isto tako i svod kapelice »Mater pietatis«.

dište presudilo je 1655. godine da se pod onim što se više stoljeća ovdje držalo i razumijevalo ilirskim, mislilo na hrvatski, to jest da se pojam ilirski u tome kontekstu valja držati hrvatskim. Da ne bude više zabune, pod vodstvom Ivana Lučića Trogirana († 1679.), oca hrvatske historiografije koji je kasnije pokopan u crkvi sv. Jeronima u Rimu⁹, izradili su na pergameni zemljopisnu kartu hrvatskih (ilirskih) zemalja koje imaju pravo na Sveti Jeronim. Taj dragocjeni dokument čuva se u Zavodu sv. Jeronima.¹⁰

Sikstov Kaptol se sastojao od nadsvećenika (prepozita), šest kanonika i četiri klerika. Za prvog predstojnika kaptola imenovan je Aleksandar Komulović Spličanin, poznati hrvatski pisac.¹¹ On je poslije ušao u Družbu Isusovu i postao papinim legatom za istočnu Europu. U tome svojstvu dolazio je i na dvor ruskih careva. U crkvi sv. Jeronima nalazi se i danas grobni natpis koji je dao izraditi za sebe, svog sinovca svećenika kanonika sv. Jeronima Petra († 1599.)¹² kao i brata Komula Komulovića, koji je preminuo prije Mlade mise. Povjesničar Josip Burić uspio je pronaći oko 120 imena svećenika kanonika koji su djelovali pri crkvi sv. Jeronima od 1589. do ukinuća Kaptola 1901. godine.¹³

Nakon Tridentskog sabora mnoga nacionalna središta u Rimu pretvaraju se u nacionalne bogoslovije, sjemeništa. Katolička crkva je željela imati kvalitetno pripremljeni kler koji će odgovoriti izazovima vremena u sredinama gdje će djelovati. I hrvatski biskupi priželjkivali su jedno takvo središte u Rimu. Nažalost, tada se to nije ostvarilo premda je papa Klement VIII. dopustio 1598. godine da se ilirski gostinjac pretvori u crkveni zavod.

9 Grob mu se nalazi u prezbiteriju crkve sv. Jeronima s desne strane, o čemu svjedoči i nadgrobna ploča.

10 O Ivanu Lučiću Trogiranu i izradi zemljopisne karte vidi: Miroslav Kurelac, Povjesničar Ivan Lučić–Lucius predsjednik zbora sv. Jeronima u Rimu, u: Ratko Perić (curavit editionem), *Homo — imago et amicus Dei*, Pontificium Collegium Croaticum Sancti Hieronymi, Romae 1991., str. 386–400.

11 Aleksandar Komulović se rodio u Splitu 1548., u staroj vlastelinskoj obitelji. Bio je kanonik metropolitanskoga kaptola u Splitu. U bratovštinu sv. Jeronima u Rimu primljen je 5. kolovoza 1576. godine. Nakon nekih nesuglasica bio je iz nje izbačen. Ponovno je primljen 1582. kad je postao i njezinim predsjednikom. Zajedno s isusovcem Tomom Raggiom bio je vizitator Svete Stolice u Albaniji, Srbiji, Crnoj Gori, Bugarskoj i Makedoniji. Apostolskim legatom bio je 1586. godine u Vlaškoj i Moldavskoj. Siksto V. imenovao ga je prvim nadsvećenikom novoosnovanog kaptola 1589. godine. Od 1594. godine Komulović je boravio kao papin legat u Erdelju, Moldavskoj, Poljskoj i Rusiji. Stupio je u Družbu Isusovu 1599. godine. Preminuo je u Dubrovniku 11. srpnja 1608. Već 1582. izdao je katekizam na hrvatskome jeziku, a 1603. manji katekizam Roberta Bellarmina, te 1606. *Zrcalo od ispoviesti*. O Komuloviću su pisali razni autori. Isusovac Antun Trstenjak napisao je doktorsku radnju pod naslovom *La dimensione morale nella dottrina pastorale di Alessandro Komulovic*, Rim, 1988.

12 Petar Komulović, Spličanin, kanonik je svetog Jeronima. Bio je član bratovštine sv. Jeronima od 8. veljače 1598. do 13. lipnja 1599. godine. Preminuo je u bolnici svetog Jeronima 8. listopada 1599. godine. Pokopan je u kriпти crkve sv. Jeronima.

13 Usp. Josip Burić, Kanonici Hrvatskog kaptola sv. Jeronima (1589–1901), *Radovi Hrvatskoga povijesnog instituta u Rimu*, sv. III–IV (1971), str. 91–158.

Od samog početka 1453. pa sve do 1901. pri Svetom Jeronimu djeluje Ilirska (Hrvatska) bratovština. Iz bogatog arhiva bratovštine vidi se da su u njoj kao i u Kaptolu djelovali mnogi poznati i istaknuti kulturni i javni djelatnici iz hrvatskog naroda kojima se i danas ponosi Ustanova sv. Jeronima. Filozofa, matematičara, prirodoslovca i arhitekta sa Cresa Franju Petrića († 1597.) neki slave kao »najučenijeg čovjeka svoga vremena«. Faust Vrančić — Verantius, Šibenčanin († 1617.), biskup i učenjak, jedan je od prvih aeronautičara svijeta. On je izradio nacрте stroja za letenje i dao mu ime »homo volans« — »leteći čovjek«.

U crkvi sv. Jeronima počivaju zemni ostaci mnogih znamenitih članova Bratovštine, tako da se ova crkva drži posebnim nacionalnim središtem i mauzolejom. S lijeve strane glavnog oltara na jednoj ploči uklesana su četiri velika imena: Ivan Lucić — Lucius Trogiranin († 1679.), otac hrvatske sustavne povijesti; opat Ivan Paštrić — Pastrizio († 1708.), Splitsanin, profesor istočnih jezika i »polemičkog bogoslovlja« na Kolegiju Pape Urbana koji je kasnije nazvan Kolegij De Propaganda Fide; opat Stjepan Gradić — Gradi († 1683.), prefekt Vatikanske biblioteke i profesor na sveučilištu Sapienza; četvrto ime na istoj ploči je spomen na velezaslužnog dobročinitelja kanonika sv. Jeronima Juraja Jurjevića (Georgiceo — Jurjević, Juričin?) († 1711.) iz Kaštel Sućurca kraj Splita.

U kripti crkve pokopan je hrvatski pjesnik iz Zadra Juraj Baraković († 1628.). Dodajmo ovima samo nekoliko imena s nadgrobnih ploča: Petra Medvidovića barskog nadbiskupa, pjesnika, diplomata iz Popova Polja u Istočnoj Hercegovini; Franju Jurjevića (Juričina) († 1729.), legata Klementa XI. za izmirenje Rutenske (Ukrajinske) crkve i naroda s Rimom; Pavla Gozzu Gučetića († 1660.), poslanika Dubrovačke Republike kod Visoke Porte, poliglota i dubrovačkog diplomata u Rimu; kanonika Petra Božidarevića († 1685.). U okviru Bratovštine ili usko s njom povezanog kruga, valja svakako spomenuti franjevca Rafaela Levakovića († 1648.), ohridskog nadbiskupa i izdavača staroslavenskih liturgijskih knjiga; Jurja Križanića iz Obrha († 1683.) hrabrog misionara i gorljivog pobornika sveslavenske ideje; Josipa Jurja Strossmayera († 1905.) đakovačkog i srijemskog biskupa; Ivana Kukuljevića († 1889.), hrvatskog povjesničara i Franju Račkog († 1894.), svećeni-ka povjesničara.

U okviru hrvatske kolonije u Rimu djelovao je i minijaturist Julije Klović — Clovio († 1578.) »maximus in minimis« (najveći u najmanjemu), kako ga je nazvao glasoviti El Greco.

Slavni dubrovački isusovac, fizičar i matematičar Ruder Bošković († 1787.) podrijetlom iz Orahova Doła u Istočnoj Hercegovini sa svojim bratom Bartulom uživao je doživotnu rentu iz Ustanova sv. Jeronima.¹⁴ Vrsni latinist, filozof i pjesnik Dubrovčanin Benedikt Stay — Stojković († 1801.) proglašen »Lukrecijem XVIII. stoljeća« bio je kanonik crkve sv. Jeronima te kanonik bazilike Svete Marije Velike (Santa Maria Maggiore). Više od 30 godina predsjedao je Bratovštini svetog

14 Mons. Dr. Juraj Magjerec, *Hrvatski Zavod sv. Jeronima u Rimu (Collegium S. Hieronymi Illyricorum in Urbe)*, Rim 1953., str. 27.

Jeronima. Nakon njegove smrti i pokopa poštovatelji su mu podigli nad grobom u istoimenoj bazilici veliku spomen–ploču koja i danas svjedoči o njegovim vrlinama i učenosti.¹⁵

Dvadeset i sedmoga veljače 1790. godine papa Pio VI. uspostavio je Croaticum — zavod za odgoj hrvatskih mladića za svećenike iz svih hrvatskih biskupija koje su dotad imale pravo na svetojeronimske ustanove. Zbog ratnih opasnosti i francuske vojne prisutnosti u Rimu zavod je djelovao samo nekoliko godina, i to od 1793. do 1798. godine. Hrvatski biskupi željeli su ponovno otvoriti zavod, koji je dolaskom Francuza zatvoren.¹⁶ No bilo je to vrlo teško. Ipak, za pape bl. Pija IX. djelovao je od 1863. do 1871., potom za Leona XIII. od 1884. do 1891. godine. Zbog ekonomskih poteškoća gostinjac i bolnica praktično su prestali postojati još polovicom 19. stoljeća.

Kad je preminuo posljednji prepozit kaptola Ivan Črnčić († 1897.), svećenik Krčke biskupije, u Rim je došao svećenik Zagrebačke nadbiskupije Josip Pazman († 1925.) da sve pripremi za osnutak novog svetojeronimskog zavoda, ovoga puta svećeničkoga zavoda. I kad je sve bilo pripremljeno, u dogovoru s hrvatskim biskupima papa Leon XIII. 1. kolovoza 1901. godine, apostolskim breveom *Slavorum gentem* dokida dotadašnje svetojeronimske ustanove i uspostavlja *Svetojeronimski svećenički zavod za hrvatski narod*. No, tek su tada započeli problemi. Najprije se, iz političkih razloga, pobunila Crna Gora, koja je za svoje nakane našla saveznika u Srbiji, a ovi su opet diplomatskim kanalima, uz pomoć Rusije, Austro–Ugarske te talijanske iredente u Dalmaciji utjecali na to da se onemogućući otvaranje novouspostavljenog zavoda za odgoj hrvatskoga klera. Rektor Josip Pazman je doslovce protjeran iz Rima u Zagreb.¹⁷ Pod pritiskom je zavodu već 1902. go-

15 Natpis na nadgrobnoj ploči glasi: D. O. M. — BENEDICTO STAY RAGVSINO — V. CL. — SAC. POENITENTIARIAE DATARIO — PRAELATO DOMESTICO INDICIS CONSVLTORI — SACROS. BASILICAE LIBERIANAE CANONICO — CVIVS DOCTRINA OB CARTESIANAM ET NEWTONIANAM PHILOSOPHIAM — AD INVDIAM AVREAE AETATIS — LATINIS VERSIBVS PER IPSVM EXPRESSAM — ITALIAE EXTRERISQUE AMPLISSIME INNOTVIT — FIDES VERO ET INTEGRITAS — PONTIFICIBVS SVMMIS — CLEMENTI XIII — PRIMVM IN LATINIS DEINDE — CLEMENTI XIV PIO VI ET PIO VII — IN EPISTOLIS AD VIROS PRINCIPES CONSCRIBENDIS — COMPROBATA EST — EX VOLVNTATE MARINI STAY FRATRIS — HAERES EJUS FIDVCIARIVS — IACOBVS BVONFIGLIOLI — SECRETARIAE BREVIVM AD PRINCIPES SVBSTITVTVS — M. P. C. — VIXIT ANN. LXXXVII — OBIIT XXV FEB. MDCCCI — ET IN CANONICORVM SEPVL. — CONDITVS EST.

16 O teškome stanju koje je zavlдалo za naš Zavod i crkvu, kao i za grad Rim i samoga Pia VI. vidi: Slavko Kovačić, Hrvatski kolegij u Rimu prije apostolskoga pisma *Slavorum Gentem*, u Jure Bogdan (priredio), *Papinski hrvatski Zavod svetog Jeronima (1901–2001)*, Zbornik u prigodi stoljetnice Papinskoga hrvatskog zavoda svetog Jeronima, Rim, 2001., str. 33–34.

17 Tisak u domovini je s velikim zanimanjem pratio zbivanja u Rimu oko Zavoda sv. Jeronima. Pazman je prikazan i doživljen kao istinski borac za nacionalna i crkvena prava hrvatskoga naroda. Na povratku iz Rima za Zagreb putovao je preko Splita. I kad se iskrcao na Splitsku rivu, burno ga je pozdravilo veliko mnoštvo Splitskana koji su ga i otpratili do Splitskoga sjemeništa. O životu i djelu Josipa Pazmana vidi: Matija Berljak, Mons. Dr. Josip Pazman, prvi rektor (1863–1925), u: Jure

dine promijenjeno ime iz hrvatskoga u ilirski. Ni to nije pomoglo — ostao je zatvoren i budno nadziran. Prvi svećenici studenti dobili su stipendije od zavodskih dobara 1907. godine. Ali u njega se nisu mogli useliti do 1911., kada je zavod napokon proradio. Nažalost, opet vrlo kratko. Ondašnji je rektor mons. Janko Borković u kronici zavoda 8. svibnja 1915. godine zabilježio: »Sve sam svećenike studente poslao doma jer prijeti velika opasnost od rata.« U velikim političkim tenzijama i sukobima između Italije i Austro–Ugarske, građani Hrvatske, koja je bila u sastavu Austrougarske Monarhije, morali su napustiti Italiju. Rektor se nije prevario. Samo desetak dana kasnije rat je zahvatio i sami Rim.

Zavod je ponovo počeo djelovati nakon devet godina, 1924. godine. Hrvatska se nakon I. svjetskog rata 1918. godine našla u sastavu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Kraljevina Italija smatrala je da su hrvatske svetojeronimske ustanove s pripadajućim dobrima jednostavno njezin ratni plijen. Beograd je tražio svoja prava. Kad je riješeno pogranično pitanje između dviju država, Kraljevina Italija prepustila je Kraljevini Jugoslaviji svetojeronimske ustanove.¹⁸ Ali tim aktom problemi nisu prestali. Borba za prevlast nad Sv. Jeronimom se nastavlja. Pune četiri godine nad njim su imali nadzor jugoslavenski veleposlanici pri Svetoj Stolici. U listopadu 1924. u zavod su stigle sestre milosrdnice sv. Vinka Paulskoga iz Zagreba. One i danas u njemu vode domaćinske poslove. Istovremeno su uselili i svećenici studenti. Zavod je ponovno proradio i kao takav djeluje do danas. U ovome razdoblju dragocjenu ulogu u korist Katoličke crkve u hrvatskome narodu glede zavoda odigrao je svećenik hvarske biskupije Nikola Moscatello († 1961.), diplomatski službenik u jugoslavenskome veleposlanstvu pri Svetoj Stolici.¹⁹

Godine 1928. beogradska vlada, prisiljena diplomatskim mjerama, predala je zavod Svetoj Stolici, uvjetujući da novoimenovani rektori moraju biti s područja Kraljevine Jugoslavije. Hrvatskom episkopatu i Svetoj Stolici to je, dakako, uvelike i odgovaralo. Sedamnaestoga kolovoza 1928. godine za rektora Zavoda svetog Jeronima imenovan je Čedomil Jakša, pravim imenom Jakov Čuka, poznati hrvatski književni kritičar, prepozit stolnoga kaptola u Splitu, svećenik Zadarske nadbiskupije. Time je zavod nakon dugih i brojnih peripetija i osporavanja stavljen pod izravnu nadležnost hrvatskih biskupa, što je i bio na samome početku. Mons. Čuku je dočekalo mnogo posla i izazova, na koje na žalost zbog lošega zdravstvenog stanja nije mogao odgovoriti. Preminuo je u Zavodu već 1. studenoga 1928. godine. Sveta je Stolica na njegovo mjesto imenovala mons. Jurja Magjerca, rodom iz Molva u Podravini, svećenika Zagrebačke nadbiskupije tada na

Bogdan (priredio), *Papinski hrvatski Zavod svetog Jeronima (1901–2001)*, Zbornik u prigodi stoljetnice Papinskoga hrvatskog zavoda svetog Jeronima, Rim, 2001., str. 399–428.

18 Cjeloviti tekst međudržavnoga ugovora objavljen je na francuskome jeziku u: *Gazzetta Ufficiale*, u petak 22. veljače 1924., br. 45. (poseban broj), str. 889–903. Tekst ugovora koji se odnosi na Zavod sv. Jeronima objavljen je u: Jure Bogdan (priredio), *Papinski hrvatski Zavod svetog Jeronima (1901–2001)*, Zbornik u prigodi stoljetnice Papinskoga hrvatskog zavoda svetog Jeronima, Rim, 2001., str. 1039–1040.

19 Njegovi memoari u rukopisu čekaju na objavljivanje.

službi u Beogradu. Došavši u Rim, novi se rektor našao pred velikim poteškoćama. U to je vrijeme na vlasti u Italiji bio Benito Mussolini koji je bio oduševljen životom i djelom rimskog cara Oktavijana Augusta. Ne zaboravimo da se Sv. Jeronim nalazi nasuprot Augustova mauzoleja, gdje je Mussolini planirao slaviti velike jubileje te je naredio da se sve okolne zgrade poruše i izgrade nove. Velikim trudom i zauzimanjem mons. Magjerca, kojemu su u pomoć pritekli talijanski kardinali, Ermenegildo Pellegrinetti — bivši apostolski nuncij u Beogradu i Pietro Fumasoni Biondi²⁰ — predstojnik Zbora za širenje vjere, kao i sam papa Pio XI., dobivena je dozvola za izgradnju nove zavodske zgrade.

Zgrada današnjeg Zavoda sv. Jeronima počela se graditi 1938. godine, a završena je 10. prosinca 1939. Tad je blagoslovljena kapelica na četvrtom katu, u nazočnosti hrvatskog episkopata na čelu sa zagrebačkim nadbiskupom bl. Alojzijem Stepincem. Rektor Magjerec je pozvao dvojicu hrvatskih umjetnika, Ivana Meštrovića († 1962.) i Jozu Kljakovića († 1969.) da novu zgradu ukrase svojim umjetničkim djelima. Nitko nije ni slutio da je time zapravo započeo njihov život u emigraciji. Obojica su imali atelier u Zavodu, a Kljaković nekoliko godina i stan. Isplatilo se! U zavodu se čuvaju vrijedna Meštrovićeva djela: Rimska Pietà, Reljef svetog Jeronima, Reljef Siksta V., bista Pija XII., nacrt reljefa Gospa posrednica svih milosti, više pisama i ostala pisana građa... Na pročelju zgrade zavoda blistaju tri ogromna mozaika: Krštenje prvog hrvatskog kneza Borne ili Porge, Zavjet Hrvata iz VII. stoljeća da neće voditi osvajačke ratove i Krunjenje Dmitra Zvonimira za hrvatskog kralja u Solinu 1076. godine.²¹ Uz mozaike još desetak Kljakovićevih umjetničkih slika krase zavodske prostorije. Tu je dakako i znatna pisana ostavština ovoga velikoga hrvatskog umjetnika. Osim spomenute dvojice slavni umjetnika, u crkvi i u Zavodu nalaze se brojna dragocjena umjetnička djela raznih talijanskih i hrvatskih majstora.

Tijekom II. Svjetskog rata u Zavod i crkvu stižu mnogi izbjeglice, ratni stradalnici iz domovine koji bijegom pokušavaju spasiti goli život. Svećenici studenti u Zavodu uz redovni studij angažiraju se u prikupljanju i dijeljenju humanitarne pomoći potrebitima koji su u tisućama kucali na vrata zavoda i crkve. U tome razdoblju oživljeno je djelovanje Bratovštine svetog Jeronima za pomoć ratnim stradalnicima iz domovine. Bilo ih je pravo mnoštvo različitih vjera, svjetonazora i narodnosti.

Tih godina u Sv. Jeronim, među prognanima i izbjeglama, dolazi još jedan veliki kipar, Josip Turkalj. I on, a kasnije i kipar Augustin Filipović, slikar Ivan Dulčić i mnogi drugi, ostavljaju u Zavodu svoja vrijedna umjetnička djela. Zavod im je na svoj način bio svima utočište i uporište u tuđini.

20 Pietro Fumasoni Biondi se rodio 4. rujna 1872. u Rimu. Kardinalom je postao 13. ožujka 1933. Preminuo je u Rimu 12. srpnja 1960.

21 Mozaici su osvijetljeni 2001. godine. Najbolje se mogu razgledati kad su osvijetljeni s ulaza u Augusteum.

Prvih petnaestak godina Titove Jugoslavije obilježeno je među ostalim žestokim progonima i pritiscima na Katoličku crkvu. Između 1945. i 1960. nijedan katolički biskup iz Hrvatske nije mogao nikoga poslati na usavršavanje u inozemstvo. Svećenici koji su se zatekli u Zavodu sv. Jeronima kad je započeo rat, završivši studij, nisu se mogli vratiti u domovinu. Neki od njih slijedili su veliki egzodus te su cijeli život posvetili pastoralnoj skrbi i radu među hrvatskim izbjeglicama i iseljenicima. Bilo je to teško vrijeme za hrvatski narod, nadasve za Katoličku crkvu u Hrvata, što je dobro znao i osjećao i rektor Magjerec koji je ostao na čelu svetojeronimskih ustanova sve do svoje smrti 4. rujna 1957. godine. Vrhunac njegovog djelovanja, uz izgradnju nove zavodske zgrade i nadljudskih napora u spašavanju hrvatskih izbjeglica, dosegnut je 21. travnja 1953. kad je hrvatska kolonija u Rimu vrlo svečano proslavila 500. obljetnicu svoga utemeljenja.

Monsignor Đuro Kokša, svećenik zagrebačke nadbiskupije, došao je na mjesto vicerektora 1957. godine, a rektorom Zavoda je imenovan 1959. godine. Početak njegove rektorske službe obilježen je značajnim događajima: smrću Jurja Magjereca, smrću pape Pija XII., izborom bl. Ivana XXIII. za papu, smrću kardinala bl. Alojzija Stepinca i sazivom II. vatikanskog sabora. To je i razdoblje određenog popuštanja pritiska prema Crkvi u domovini. Biskupi su mogli doći na Koncil. Svećenici emigranti koji su boravili u Zavodu postupno su napustili Zavod. Rastanak sa Zavodom nije uvijek išao bez trauma i tegoba. Polako se uz velike poteškoće počinju izdavati vize i ostale putne isprave za odlazak svećenika na postdiplomski studij u Rim. Sedamdeset godina nakon osnutka Zavoda, papa Pavao VI. vraća mu njegovo izvorno ime 22. srpnja 1971. godine. Sve se to dogodilo zahvaljujući zauzimanju rektora mons. Kokše, u dogovoru s cjelokupnim hrvatskim episkopatom i velikom potporom kardinala Franje Šepera. Otada je službeno ime zavoda »Papinski hrvatski zavod svetog Jeronima«.

Nakon što je mons. Kokša posvećen za pomoćnog biskupa u Zagrebu, Sveta Stolica imenovala je rektorom 7. prosinca 1979. godine svećenika Trebinjsko–mrkanjske biskupije Ratka Perića. Za njegovog je upravljanja zavodom organizirana 1989. godine proslava 400. obljetnice izgradnje Hrvatske crkve sv. Jeronima u Rimu. Priređen je vrlo zapaženi znanstveni skup o crkvi. Na završetak slavija došao je i sam papa Ivan Pavao II. Zasluga je mons. Perića da je i crkvi vraćeno hrvatsko ime. On je upravljao zavodom 13 godina — do 1992., kad je postao biskupom u Mostaru.²² Naslijedio ga je mons. Anton Benvin, svećenik Krčke biskupije. On je upravljao Sv. Jeronimom do svoje smrti 1996. godine. Njegovim nasljednikom postao je svećenik Splitsko–makarske nadbiskupije mons. Jure Bogdan, koji je i danas na čelu ove slavne hrvatske crkvene ustanove u Rimu.²³

22 Zajedno s njime djelovao je i mons. Đuro Gašparović kao vicerektor od 1980. godine. On je ostao na dužnosti vicerektora sve do 1996. godine kad je imenovan pomoćnim biskupom u Đakovu.

23 Tri mjeseca prije imenovanja Jure Bogdana rektorom Zavoda, imenovan je vicerektorom vlč. Marko Tomić, svećenik vrhbosanske nadbiskupije koji je i danas na toj dužnosti.

U razdoblju od 1901. do 2003. godine u Zavod sv. Jeronima primljeno je 326 svećenika studenata iz svih domovinskih biskupija te iz hrvatske dijaspore.²⁴ Većinom su hrvatske narodnosti, što je i sasvim razumljivo jer su u nacionalnome hrvatskome zavodu. U Rimu postoji i djeluje mnogo nacionalnih zavoda. Ipak, valja spomenuti da je u stotinu godina djelovanja Zavoda u njemu boravilo više svećenika još barem desetak različitih narodnosti. Oko dvije stotine pitomaca Zavoda sv. Jeronima postigli su akademski naslov doktora, a osamdesetak ih je magistriralo. Neki su položili i po više doktorata i magisterija. Mnogi od njih su imali, a i danas imaju odgovorne dužnosti i službe u Katoličkoj crkvi, poglavito u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Dvojica od njih postali su kardinalima: Franjo Šeper, prefekt Kongregacije za nauk vjere i Josip Bozanić, zagrebački nadbiskup. Treći, mons. Josip Uhač, apostolski nuncij i tajnik Zbora za evangelizaciju naroda preminuo je istoga dana kad ga je papa htio oglasiti budućim kardinalom Rimske Crkve. Uključujući tu trojicu, ukupno 26 svećenika iz današnjeg zavoda sv. Jeronima postali su (nad)biskupima. Od ostalih pitomaca Zavoda mnogi su se istaknuli kao profesori, odgojitelji, istraživači na raznim područjima (povijest, arheologija, hagiografija, glazba...) te kao autori katekizama, raznih priručnika, ili su pak na drugi način stekli zasluge na kulturnom i duhovnom polju. Teško je zamisliti i pretpostaviti kako bi izgledala povijest Katoličke crkve u hrvatskome narodu kroz XX. stoljeće, kao i danas — bez Zavoda sv. Jeronima. Sve do svoje smrti, 11. ožujka 2002. godine, naslovnik hrvatske crkve sv. Jeronima bio je zagrebački nadbiskup kardinal Franjo Kuharić. Novim kardinalom naslovnikom crkve sv. Jeronima postao je 21. listopada 2003. kardinal Josip Bozanić. Predviđa se da će kardinal Bozanić ući u posjed svoje rimske Crkve tijekom 2004. godine.

Hrvatske svetojeronimske ustanove posjetilo je nekoliko papa. Siksto V. obišao je barem četiri puta crkvu sv. Jeronima dok je bila u izgradnji. Papa Pio IX. došao je razgledati freske Pietra Gagliardija 11. ožujka 1853. godine. Jedan od najsvečanijih trenutaka u novijoj povijesti svetojeronimskih ustanova svakako je posjet pape Ivana Pavla II. 21. listopada 1989. godine u prigodi proslave četiristote obljetnice gradnje crkve sv. Jeronima. Deset godina kasnije svećenici studenti iz zavoda s poglavarima i petoricom hrvatskih (nad)biskupa posjetili su papu 21. listopada 1999. godine te s njime slavili svetu misu.

U prigodi proslave stoljetnice zavoda sv. Jeronima u današnjem ustrojstvu, 14. i 15. studenoga 2001. godine, Zavod je tiskao zbornik o svojoj povijesti na više od 1300 stranica. Dvadeset i šest suradnika u trideset raznih priloga osvijetlila su svojim radovima dio povijesti (XX. stoljeće) ove najstarije hrvatske ustanove u Rimu. U samoj proslavi sudjelovao je cjelokupni hrvatski episkopat te više kardinala. Svi sudionici proslave primljeni su u posebnu audijenciju kod Svetog Oca.

Želja da se proslavi 550. obljetnica Hrvatskih ustanova svetog Jeronima u Rimu tijekom 2003. godine nije se ostvarila. Hrvatska crkva svetog Jeronima, podi-

24 Ako bismo ovome broju pridodali 24 pitomca koji su bili primljeni u Zavod u razdoblju od 1790. do 1901., onda bi ukupan broj pitomaca Zavoda sv. Jeronima došao na ravnih 350.

gnuta 1589. godine ugrožena je podzemnim vodama, blizinom Tibera, velikim prometom. Nakon rušenja stare zgrade znatno je poremećena statika cijelog objekta — do te mjere da mu je posljednjih godina prijetilo urušavanje krova. Opasnost od potpunog uništenja zaprijetila je izuzetnim freskama i umjetničkim djelima. Radovi na obnovi započeli su u rujnu 2002. godine. Trenutno je pri završetku obnova krovšta središnje lađe crkve. Nakon toga slijedi obnova krova pokrajnjih kapelica i potom restauracija pročelja, vanjskih zidova i zvonika crkve. Predviđa se da će radovi trajati barem do jeseni 2004. godine. Projektnu dokumentaciju za obnovu izradio je profesor s rimskog sveučilišta Giorgio Croci. Obnova je povjerena rimskom poduzeću S. A. I. V. A. S. R. L. (Società Italiana vetrocemento armato) kojeg su vlasnici Alfonso, Fabrizio i Giuseppe Esposito.

Vjerojatno će završetak radova na obnovi crkve biti prigoda za obilježavanje 550. obljetnice hrvatskih svetojeronimskih ustanova. Hrvatske pošte u Zagrebu tiskale su u travnju ove godine posebnu poštansku markicu »550 godina hrvatskih svetojeronimskih ustanova«. Uz velike obnoviteljske radove na crkvi Zavod sv. Jeronima je tiskao u listopadu stotinu različitih razglednica, čestitki i prigodnih sličica s motivima umjetničkih djela iz Zavoda i crkve sv. Jeronima. Nakana je izdavača bila da nam prigodom visoke obljetnice sv. Jeronima barem djelomično približi umjetničko blago koje posjeduje ova drevna hrvatska crkvena ustanova.

550 YEARS OF SAINT JEROME'S INSTITUTIONS IN ROME

Jure BOGDAN

Summary

The Croatian institutions of Saint Jerome have been functioning uninterruptedly in Rome since the year 1453. Aside from the Church of Saint Jerome the Croatian people have also been provided with a lodging house for pilgrims, hospital, cemetery, chapter house and college. From the very beginning, these institutions were taken into the charge of the members of the Croatian brotherhood and Croatian priests, in particular, the members of the chapter which was founded by Sixtus V. This pope erected the church which still stands today, while the head of the college, Juraj Magjerec, erected the college. Up until the present time, exactly 350 students from all Croatian dioceses have taken up residence at Saint Jerome's College. The restoration of St. Jerome's Church has been under way for a full year and shall in all probability continue for another year.

